

Tomasz Pułocki

Zakład Historii Kultury i Edukacji Historycznej
Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Polska)
tomaszpudlocki@hoga.pl

Międzynarodowa konferencja naukowa „Intellectuals and the First World War: Central European Perspective”

(Kraków, Polska, 20–22 X 2016)

Abstrakt

Konferencja pt. „Intellectuals and the First World War: Central European Perspective”, zorganizowana w dniach 20–22 X 2016 r. w Krakowie, była doskonałą okazją do dyskusji nad fenomenem konfliktu z lat 1914–1918 i jego wpływem na życie przedstawicieli inteligencji oraz twórców kultury. Wojna przerwała niejedne znaczące badania naukowe oraz prace nad dziełami sztuki – wielu intelektualistów zginęło bowiem na frontach jako żołnierze, czy też cywilne ofiary. Z drugiej strony wojna była dla wielu z nich okazją do zaistnienia, m.in. w służbie propagandy wojskowej, i przekierowania swojej profesjonalnej kariery w innym kierunku. Konferencja zorganizowana została przez Instytut Historii UJ, przy wsparciu finansowym Gminy Miejskiej Kraków – Urzędu Miasta Krakowa. Konferencja zgromadziła

INFORMACJA O PUBLIKACJI		e-ISSN 2543-702X ISSN 2451-3202		 BRYLANTOWY MODEL OTWARTEGO DOSTĘPU
CYTOWANIE				
Pułocki, Tomasz 2017: Międzynarodowa konferencja naukowa „Intellectuals and the First World War: Central European Perspective” (Kraków, Polska, 20–22 X 2016). <i>Studia Historiae Scientiarum</i> 16, ss. 447–454. Dostęp online: https://doi.org/10.4467/2543702XSHS.17.018.7719 .				
OTRZYMANO: 18.12.2016 ZAAKCEPTOWANO: 23.11.2017 OPUBLIKOWANO ONLINE: 18.12.2017	POLITYKA ARCHIWIZOWANIA Green SHERPA / RoMEO Colour	LICENCJA 		
WWW	http://pau.krakow.pl/Studia-Historiae-Scientiarum/ ; http://www.ejournals.eu/sj/index.php/SHS/			

prawie 30 prelegentów z krajów Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Słowa kluczowe: *intelektualiści, I wojna światowa, konferencja, Kraków.*

International conference “Intellectuals and the First World War: Central European Perspective”

(Kraków, Poland, 20–22 Oct., 2016)

Abstract

“Intellectuals and the First World War: Central European Perspective”, a conference organized on October 20–22, 2016 in Kraków, was a perfect opportunity to discuss the phenomenon of the 1914–1918 conflict and its impact on the lives of intellectuals and the creators of culture. Many important scientific studies or cultural activities were interrupted by the war as a result of the conscription of the intellectuals and their death either on the WW1 fronts or as civilian victims. On the other hand, the war was also an opportunity for many to redirect professional careers in new directions e.g. in the service of military propaganda. The conference was organized by the Institute of History of the Jagiellonian University with the financial support of the Kraków City Council – City of Kraków. The conference brought together nearly 30 speakers from the European Union and the United States of America.

Keywords: *intellectuals, WW1, conference, Krakow.*

1. Wprowadzenie

W dniach 20–22 X 2016 r. w Collegium Maius oraz w Collegium Kolątaja Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa połączona z warsztatami pt. „Intellectuals and the First World War: Central European Perspective”, realizowana przez Instytut Historii UJ, przy wsparciu finansowym Gminy Miejskiej Kraków – Urzędu Miasta Krakowa. Głównym celem spotkania były namysł i dyskusja nad fenomenem I wojny światowej i jej wpływu na życie intelektualistów (uczonych, pisarzy, dziennikarzy i in.), których życie

twórcze zostało mocno zmienione w wyniku tego konfliktu. Sami najczęściej musieli zmienić swoją optykę wobec rozpadu starych struktur polityczno-ekonomicznych czy problemów państw narodowych. Niektórzy byli żołnierzami, walcząc na froncie; inni swoje talenty oddali na usługi maszyny wojennej w najrozmaitszy sposób. Niemal było internowanych w miejscu zamieszkania czy wywiezionych.

Konferencja zgromadziła prawie 30 prelegentów z krajów Unii Europejskiej (Austria, Chorwacja, Czechy, Niemcy, Słowenia, Węgry, Wielka Brytania) oraz z Ukrainy i Rosji oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki. Zgromadzeni goście wspomagani byli przez prelegentów z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Organizatorami wydarzenia byli dr hab. Tomasz Pudłocki (Zakład Historii Kultury i Edukacji Historycznej UJ) oraz mgr Kamil Ruszała (Zakład Historii Polski Nowoczesnej UJ).

2. Wykłady plenarne

Wykłady plenarne (tzw. *keynote lectures*) wygłosili uznani specjaliści o międzynarodowej reputacji.

Prof. Pieter Judson (European University Institute, Florencja, Włochy), w niezwykle błyskotliwym wykładzie *War and The Habsburg Monarchy: A Revisionist View* próbował przedstawić kilka nowych tez dotyczących upadku Austro-Węgier (Judson, 2016). Wskazał przy tym na kontynuację myślenia imperialnego nowo powstałych państw po 1918 r., które adaptując myśl narodową, nierzadko w jej nacjonalistycznym ujęciu, stosowały niemal wszystkie metody działań charakterystycznych dla imperiów.

Prof. Belinda Davis (Rutgers University, New Brunswick, NJ, USA) w interesującej prelekcji pt. *“Going All the Way” for the People? Changes in Thought and Action Concerning Governance in World War I Germany* pokazywała, w jaki sposób zmiany w sposobie działalności berlińskiej policji w czasie wojny wynikały z dynamiki kształtowania się nowych stosunków w Rzeszy (Davis, 2000).

Z kolei prof. Maciej Górny (Instytut Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie / Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) w barwny sposób opisywał, w wystąpieniu zatytułowanym *“First write, then shoot”. East Central European Intellectuals and the Great War*, w jaki sposób wielu ważnych środkowoeuropejskich intelektualistów dało się zmanipulować i wprząść w usługi ideologii, zwłaszcza nacjonalizmu, w okresie I wojny światowej. Problem politycznego

zaangażowania intelektualistów stwarzał również moralne niebezpieczeństwo, że ich badania nie miały wiele wspólnego z ideą nauki, a wyniki badań były wykorzystywane przede wszystkim na potrzeby propagandy, czy to w czasie lat wojny, czy po jej zakończeniu (Górny, 2014).

3. Czas wojny dla intelektualistów i ich kariery

Truizmem jest stwierdzenie, że każda wojna to czas dramatu całych społeczności, co dotyczyło także intelektualistów. W wielu przypadkach prowadziło to do uwiadu ich twórczości – zastopowania lub przzerwania ich kariery. Tym niemniej, dla niektórych intelektualistów wojna stwarzała różne, doskonale okazje do zaistnienia w nowych warunkach lub przededefiniowania własnej pozycji. Ukazano to zjawisko wielokrotnie podczas obrad konferencyjnych.

Viktoriiia Voloshenko (Narodowy Uniwersytet Transportu w Kijowie, Ukraina) w prelekcji *Intellectuals and (Anti)Military Propaganda in Popular Literature for Ukrainian Peasantry before I World War* wykazała, że w obliczu przewidywanego konfliktu zbrojnego, nawet w tzw. literaturze dla ludu, wyrabiano określone postawy społeczne wobec takich pojęć jak: ojczyzna, monarcha, wróg czy obcy.

Lena Radauer (Uniwersytet we Freiburgu, Niemcy) w wykładzie *Intellectual transfer between nations at war*, skupiając się na przykładach środkowoeuropejskich uczonych, którzy znaleźli się w Rosji pokazała, że co najmniej kilku z nich postanowiło wykorzystać zaistniałe okoliczności i nabyć nowe umiejętności. Inne przykłady prowadziły do bardzo podobnych wniosków.

Kamil Ruszała (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) w wykładzie pt. *Painters, sculptors, architects at war. East European “lost generation”?* uwytkłił przykłady tych twórców sztuki, którzy zaangażowani byli w tworzenie cmentarzy wojennych w Galicji. Dla wielu z nich szansa bycia użytecznymi dla państwa stała się punktem zwrotnym w ich karierach.

Marko Vukičević (Uniwersytet w Zagrzebiu, Chorwacja) udowodnił, na ile wojna przyczyniła się do wzrostu znaczenia zamówień publicznych wśród architektów Zagrzebia, a przy tym do wzmocnienia ich statusu społecznego.

Rok Stergar (Uniwersytet w Lublanie, Słowenia), wykorzystując postać Stanko Majcena, pisarza i urzędnika, ukazał jego zmienne losy w czasie wojny i po jej zakończeniu.

Tomasz Pudlocki (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) udowodnił na przykładzie Kanadyjczyka Williama Johna Rose'a, który całą wojnę spędził na pograniczu polsko-czeskim, że nawet internowanie było dla niektórych szansą na zdobycie nowych umiejętności i doświadczeń, które po wojnie stały się dla nich idealnym pretekstem do wejścia w nowe role społeczne i zawodowe.

4. Czas wojny jako wyzwanie do działania w nowych warunkach

Na ile wojna stanowiła wyzwanie do działania w nowych warunkach mówili sporo i inni prelegenci.

Andrey Likhatsky (Narodowy Uniwersytet Badawczy w Moskwie, Rosja), w wykładzie *There are great troubles with money nowadays: the financial strategies of historical journals in the Russian Empire during the First World War* pokazał, w jaki sposób finanse, ale i międzynarodowe kontakty rosyjskich uczonych uległy osłabieniu w wyniku działań militarnych oraz podziale świata badawczego na poddanych państw centralnych i państw Ententy.

O tym, że kolejne miesiące wojny wpływały na zmiany poglądów, czy postrzegania wielu kluczowych spraw mówiła również Susanne Korbel (Uniwersytet w Grazu, Austria) omawiając przykład zbioru pieśni *The Österreichische Reiterlied* Hugona Zuckermanna. Był to druk niezwykle popularny przed wojną i w pierwszych jej miesiącach, który – ze względu na żydowską narodowość jej autora – został zanegowany już w połowie wojny i skazany na niepamięć przez oficjalne czynniki państwowe.

Nie inaczej było w przypadku zmiennych losów krakowskich konserwatystów, którzy pod koniec wojny weszli w polityczny niebyt, o czym mówił Mateusz Drozdowski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) w wykładzie *Dilemmas of Intellectuals in a war-time politics. Example of Władysław Leopold Jaworski and the Conservatives of Cracow*.

5. Kwestia uchodźców

Dużo miejsca podczas obrad poświęcono uchodźcom. Omawiano formy pomocy dla nich, czy współpracę w zakresie bardziej efektywnego wsparcia.

Mówili o tym: Alena Jindrová (Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod, Praga, Czechy), *Czech Intellectual Elite and Refugees in World War I*, Liubov Zhvanko (Narodowy Uniwersytet Gospodarki Miejskiej im. O.M. Beketowa w Charkowie, Ukraina), *Ukrainian intelligentsia and refugees of World War I (1914–1918)*, oraz Bohuslav Rejzl (Uniwersytet Karola w Pradze, Czechy), *Cultural and educational activities of Czech and Polish intellectuals in the refugee committees in Prague during the First World War*.

6. Studia przypadków

Podczas konferencji nie brak było wystąpień, skupiających się na indywidualnych doświadczeniach wojny. Tzw. *case studies* (studia przypadków) pozwalają spojrzeć na zagadnienie z bardziej osobistego punktu widzenia, ukazując mnogość postaw i przeżyć, wynikających często z pozycji społecznej, stanu, płci, wykształcenia, wieku, ale i... szczęścia lub nieszczęścia znalezienia się w danych sytuacjach i miejscach. Wiele interesujących spostrzeżeń przyniosły studia: Dagmar Wernitzing (Oxford University, Wielka Brytania), *Corresponding War: The First World War in Feminist Letters and Narratives of the Self*; Kumru Toktamis (Pratt Institute, Brooklyn, Nowy Jork, USA), *When a Turkish Intellectual Woman Marries a Kurdish officer as the Empire crumbles*; Thomasa Irmera (Wolny Uniwersytet w Berlinie, Niemcy), *“Playground of barbarism” – Karl Bücher’s criticism on journalism during the First World War*; Roberta Blobauma (West Virginia University, Morgantown, USA), *Jewish Nationalist or Polish Democrat? Noach Prylucki*; Natalii Kolb (Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakiewicza Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie, Ukraina), *The Great War in the light of correspondence of the greek-catholic parish priest Isydor Hlyns’kyi*.

Interesujące referaty, w których I wojna światowa stanowiła punkt odniesienia w latach 1918–1939, wygłosili: Marcin Jarząbek (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), *Wartime intelligence, or, how to be(come) intellectual in the uniform? Formation of the intellectual elites of the Czechoslovak Legions during WWI* oraz Iryna Orlevych (Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakiewicza Ukraińskiej Akademii Nauk we Lwowie, Ukraina), *The First World War in the intellectual thought of Galician Russophile during interwar period*.

Oboje uczeni wskazali na to, że wojna stanowiła ważny punkt w biografii badanych przez nich grup społecznych, do którego wielokrotnie odnoszono się w czasie dwudziestolecia międzywojennego. Czas wojny

był zatem dla wielu momentem kształtowania się nowej tożsamości, zarówno w wymiarze osobistym, jak i całego pokolenia. Pamięć o niej była zaś w różnorodny sposób zmieniana, manipulowana i dostosowywana do potrzeb grup interesu, partii politycznych czy państw.

7. Warsztatowa część konferencji

Krakowskie spotkanie było okazją do ukazania wielości doświadczeń i postaw, których nie da się łatwo zdefiniować. Wniosek ten nasunął się również podczas warsztatowej części konferencji. Zebrani goście mieli bowiem okazję nie tylko poznać jedno z piękniejszych pomieszczeń UJ (Libraria Collegium Maius, czy sala wykładowa nr 10 Collegium Kolątaja), ale także Stare Miasto – oprowadzani przez licencjonowanego przewodnika. W Archiwum Nauki PAN i PAU specjalnie dla nich warsztaty na temat zasobów tego archiwum poprowadziła mgr Ewa Dziurzyńska. Pani kustosz wybrała pięć sylwetek uczonych reprezentujących różne nauki, których życie splotło się z dziejami I wojny światowej, pokazując wybrane archiwalia dotyczące ich działalności naukowej, ale i wojennej. Goście zwiedzili ponadto wystawę „Nauka ponad granicami – z zagranicznych kontaktów uczonych polskich w XX wieku”.

8. Uwagi końcowe

Słuchacze (wśród których byli pracownicy i studenci takich kierunków jak m.in. historia, polonistyka, turkologia, historia sztuki) mieli niepowtarzalną okazję do słuchania wykładów uznanych specjalistów – efektem zainteresowania wydarzeniem były długie i ciekawe dyskusje, towarzyszące obradom.

Pokłosiem konferencji ma być tom studiów na temat fenomenu I wojny światowej w życiu środkowoeuropejskich intelektualistów, jak również ich wpływu na życie polityczne, ekonomiczne czy społeczno-kulturowe.

Bibliografia

- Davis, Belinda 2000: *Home Fires Burning: Food, Politics, and Everyday Life in World War I Berlin*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press. ISBN: 978-0-8078-4837-1.

Tomasz Pudłocki
Międzynarodowa konferencja naukowa „Intellectuals...”

Górny, Maciej 2014: *Wielka Wojna profesorów. Nauki o człowieku (1912–1923)*. Warszawa: Instytut Historii PAN. ISBN: 978-83-63352-33-2.

Judson Pieter, M. 2016: *The Habsburg Empire. A New History*. Cambridge Massachusetts USA, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press. ISBN: 978-0-674-04776-1.

Orlevič, Ārina 2016: „Āntektuali i Perša svitova vijna: Central'no-Āvropejs'ka perspektiva” – zustric' u Krakovi. *UkraĀna Moderna. MiĒnarodnij Āntektual'nij Āsopis*. Dostęp online (16.11.2016): <http://uamoderna.com/event/orlevych-intelligentsia-and-wwi>.